

19 Verzorging van wieg tot graf

Radicale breuk met nachtwakersstaat

Tegenwoordig typeren we onze maatschappij als een participatiesamenleving, waarin ieder naar beste vermogen verantwoordelijkheid neemt voor de eigen situatie en zo min mogelijk een beroep doet op verzorging van overheidswege. Deze opvatting over de verhouding tussen burger en overheid is wel voortdurend onderwerp van discussie.

Tot aan de negentiende eeuw vertoonde Nederland de kenmerken van een nachtwakersstaat, met een overheid die alleen verantwoordelijk was voor de veiligheid van de burgers. Wetgeving, politie en leger beschermden huis en haard, betaald uit het nationaal belastingstelsel (ingevoerd in 1806). In sociaal opzicht waren hulpbehoevenden afhankelijk van liefdadigheid. Het werk in fabrieken was speelbal van de wet van vraag en aanbod. De macht op de arbeidsmarkt lag eenzijdig bij werkgevers en volgens de toenmalige opvattingen over de vrije markt was dat ook normaal. Gaandeweg werden echter forse negatieve effecten zichtbaar, zoals een stijging van het aantal zwakkeren in de samenleving, verslechterende leefomstandigheden en een toename van criminaliteit als gevolg van armoede. Op allerlei terreinen begon het te rommelen in de Europese landen. Revoluties dienden zich aan. In Nederland vertaalde die

GAS ALS FINANCIERINGSBRON

In 1959 werd bij het Groningse plaatsje Slochteren het eerste gas gewonnen. Het zat op 2.659 meter diepte onder de akker van boer Boon. Al snel bleek het te gaan om een gasvoor-

raad van ongekende omvang: naar schatting ging het om zo'n 300 miljard kubieke meter – destijds de op één na grootste toen bekende voorraad gas ter wereld (achteraf bleek het tien keer zo veel). De opbrengsten kwamen voor een deel in de staatskas terecht. 'Slochteren' gaf zo een enorme impuls aan de ontwikkeling van de verzorgingsstaat. Opeenvolgende kabinetten bekostigden er allerlei maatregelen waaronder tal van sociale voorzieningen, mee.

Aanleg aardgasbuizen vanuit Slochteren.

maatschappelijke onrust zich in de grondwetsherziening van 1848, naar zijn ontwerper het 'Huis van Thorbecke' genoemd. In de decennia erna ontstond een sterke sociale stroming in de politiek die leidde tot ingrijpen in de vrije markt. Een aantal basale sociale wetten zag het levenslicht, zoals de Armenwet 1854, de Kinderwet van Van Houten (1874) en de Veiligheidswet (1895). In de loop van de daaropvolgende eeuw groeide die sociale wetgeving verder uit, met bijvoorbeeld de wet-Aalberse over de achturige werkdag (1919), de collectieve arbeidsovereenkomst (1927), de algemene ouderdomswet (AOW, 1956) of de algemene bijstandswet (1963). Aldus ontstonden in Nederland algemene sociale voorzieningen, arbeidswetgeving, volksverzekeringen en werknemersverzekeringen. Het totaal van deze wetten karakteriseerde de zogenaamde verzorgingsstaat. Daarin scheidt de overheid de noodzakelijke voorwaarden voor welvaart en welzijn van burgers, met werkgelegenheidsmaatregelen, sociale zekerheid, gezondheidszorg of onderwijs.

De verzorgingsstaat kwam schoksgewijs tot stand. De economische crisis van de jaren dertig van de vorige eeuw (de grote depressie) maakte duidelijk hoe kwetsbaar (en noodzakelijk) een sociaal stelsel was. Na 1945 was er wederom aanleiding voor politieke partijen – en sociale partners – om te werken aan wederopbouw en een rechtvaardiger samenleving. Nederland werd een land met een voorbeeldig stelsel van sociale voorzieningen met perspectief op werk voor het leven (*life time employment*) en verzorging van wieg tot graf. Voorzieningen betroffen niet alleen sociale zekerheid maar ook onderwijs en gezondheidszorg.

Maar het in stand houden van al die voorzieningen slokte een steeds groter deel van de overheidsinkomsten op. Dat werd problematisch toen de economie eind jaren zeventig stagneerde. Begin jaren tachtig concludeerden velen dan ook dat de Nederlandse verzorgingsstaat onhoudbaar was geworden. Tijdens de periode van de kabinetten-Lubbers (1982-1994) kwamen er ingrijpende aanpassingen. De rol van de centrale overheid wijzigde drastisch, van verzorgend naar zorgzaam. Overheidstaken werden geprivatiseerd en gedecentraliseerd, het gemiddelde opleidingsniveau van werkenden ging omhoog waardoor er een grote, nieuwe middenklasse ontstond. De Nederlandse samenleving was grotendeels ontzuild, de individualisering nam toe. In de nieuwe verhoudingen tussen burger en overheid werd van burgers verwacht dat zij zelf verantwoordelijkheid zouden nemen voor hun leven. In jargon: Nederland veranderde in een participatiesamenleving.

Verzorgingstehuis voor ouden van dagen in de jaren vijftig.